

Tone Zagorac

Konradova mati

Kot vsak človek na svetu je imel tudi Zagorjevi Konrad in Presene svojo mater in svojega očeta. Oba je imel rad, čeprav oče ni nič kaj dobro skrbel za malega fanta, kajti očetu se je zdelo, da to pač ni njegova dolžnost, ker s Konradovo materjo ni bil poročen. Toda k njej je vedno zahajal in zdelo se je, da jo ima rad. Tudi fantka je kdaj pa kdaj vzel v naročje in se poigraval z njim, medtem ko je mati kuhala večerjo, ali pospravljala po hiši.

Več let je Gregorjev Martin zahajal k Zagorjevi Mari. V borni kmečki hiši, v kateri je živel Mara s svojim sinčkom, in včasih brlela petrolejka pozno v noč in ljudje so se spotikali ob njo, češ, ali ji je po vsej njeni revščini potrebno, da sprejema k sebi Gregorjevega Martina in ga hrani, ko včasih se sama z otrokom nima kaj jesti. A ljudje so jo sodili krivično. Nikoli se ni nihče vprašal, kako bi storil sam, če bi bil na njenem mestu, ali bi se odpovedal vsemu ali pa bi bilo njegovo življenje še slabše, kot je bilo Marino. Tudi sama se je tega zavedala, zato se ni dosti menila za obrekovanje ljudi. Vsak človek ima pravico živeti, kakor mu je najbolj drago. Nihče ne more spremljati njegovih nagibov in uravnavati njegovih čustev. Vsakomur je svet lep po svoje, saj ga gleda z lastnimi očmi. In, kar je v srcu lepega ali grenkega, kjer so skriti spomini bogatega ali revnega, tja ne more posegati nihče.

Ce se Mara in Martin nista poročila, sta imela za gotovo nek vzrok. Morda za to nista imela denarja, mogoče pa ju je bilo strah zaživeti skupaj v skupni revščini. A nekaj ju je vezalo, zaradi česar se nista mogla nikoli ločiti. To je bil Konrad, majhen, svetliolast koderast fantek, živ in dober v svojem otroškem srcu.

FRAN ROŠ:

TRDI OREHI za bistre glave

UGANKE

1. Okrogla je, a žoga ni, čeprav ni brez lupine. Prijetno usta nam sladi, ko nudi vitamine. Iz krljev je sestavljena, nam z juga je nabavljena.

2. Vrh strehe noč in dan čepim in kot pečico kadim, iz mene večkrat leze dim, pod njim pa človek si pogled pozimi bo telo vesel in še kosilo toplo imel.

3. Po eni strani vsa sem bela. Obrni me! In razodela se lepa ti podoba bo. A ti ovlaži me z vodo in me pritisni na ovoj, poženi v rdeči me zaboj in ko črn poljub dobim, lahko v široki svet zletim!

4. Pišem dobro, toda brati nikdar ne bom mogel znati. Vsa lesena mi je koža, a svinčeno imam srce. Strah me je ostrine noža, ki me žre od dne do dne, končno pa do kraja sne.

5. Človeku na nosu sedimo, ušes se njegovih držimo, nejasni pogled mu ostrimo, dokler se nekoč ne zadržimo.

6. Moj dom je žep. Vogale štiri imam. Prijetna vloga ni, ki jo igram. Z menoj si nos prijema marsikdo in meni prepusti, kar ni lepó, da prav mehko v tkanino bo zavito, kar naj ostalo bi pred svetom skrito.

7. Zelo okrogel se vam zdim, tako da se že kar valim. Če moj želodec kdaj je prazen, mi glas zveneč je in prijazen, ko pa docela sem nalt, mi govor tih je kot ubit. Skoz odprtino sok mi lije, naj s pametjo ga človek pije!

Rešitev: 1. pomaranča, 2. dimnik, 3. poštna znamka, 4. svinčnik, 5. očala, 6. žepni robc, 7. vinski sod.

Reven, a lep je bil Marin svet. Toda ne za dolgo. Tisoč devetsto štiriinštiridesetega leta spomladi je Martin odšel v partizane. Preden je šel, ji je nekočliko v skrbeh naročil: »Mara, pazi na Konrada. Morda se ne bova več videla. Nisva poročena, a kljub temu se imava rada...«

»Res je, Martin« je ihtel odgovorila Mara. »Ne boj se, pazila bom na Konrada. Tako rada ga imam!«

»Da, najin je. Se še spomniš, kako lepo je bilo takrat, ko si ga prinesla v to hišo? Štirinajst dni je bil star, ko so te z njim nagnali od doma. Nisi se bala. Rada si šla v to hišo in zmeraj se mi je zdelo da je najina.«

»Morda bo nekoč najina. Ko bo konec vojne, bo na Kozjanskem gotovo lepše. Lahko se bova poročila in ljudje me ne bodo več obrekovali. Saj vidiš, kako surovi so z menoj vsepovsod.« je tožila Mara. »Celo sestre me sovražijo in ne priznesejo niti otroku.«

Martin jo je tiho poslušal. Kdaj pa kdaj je potrepljal Maro po hrutu in jo stisnil k sebi. Težko mu je bilo, da bi bil skoraj tudi sam zajokal. Pa ni. Prej je stisnil Mari roko in se zgubil v temi.

Pomlad je tistega leta kmalu minila, tudi poletje in jesen. Martin je večkrat prihajal k Mari in Konradu, jima včasih prinesel kakšno malenkost, ki jo je zaplenil v borbah z Nemci ali ustaši, ki so takrat le še bolj poredkoma hajkali po Kozjanskem, največkrat pa je prišel praznih rok in pripeljal s seboj še kakšnega svojega tovariša. Mara mu je dala, kar je pač imela. Četudi sta bila zaradi tega kdaj lačna s Konradom, ji ni bilo nikoli žal za hlebcom ajdovega ali rženega kruha.

Decembra nekega dne je Martin spet prišel. Zatrjeval je Mari, da bo kmalu konec vojne in potem se bosta gotovo poročila. Toda Maro je bilo strah teh Martinovih besed. Raje bi videla, ko bi ji Martin tega ne bil pripovedoval. A poslušala ga je rada, pa naj je govoril karkoli že. Ko se je tokrat poslavljaval od Mare, je rekel na pol v šali:

»Ne pozabi speči potico! Novo leto bo kmalu tu. Prihodnje leto ga bova obhajala že v svobodi.«

Mara je res spekla potico za novo leto. Tudi Konrad ji je pri tem pomagal. A ko je v bližnji hosti nabiral dračje za peč, je opazil dolgo kolono ustašev, oboroženih s strojnimi, ki so se vse hitreje približevali vasi. Ko je deček povedal svoji materi, kaj je videl, ga je vsa presunjena stisnila k sebi in dejala s tihim, preplašenim glasom:

»Da bi le ne bilo kaj hudega! Če pridejo v vas, nam bodo gotovo spet vse pokradli in...«

»Mama, kajne da ne bodo streljali ljudi pred šolo, kot so jih zadnjič?« je Konrad na pol v jok prekinil svojo mater.

Mati je samo skomignila z rameni. Ni vedela, kaj odgovoriti. Pri ustaših je bilo vse mogoče, samo nič dobrega ne. Sedla je za peč in se žalostna zazrla skozi okno v bližnji gozd. Mislila je na Martina in na borbo med partizani in ustaši, ki je bila neizogibna. Tako zelo jo je bilo strah, kot še nikoli prej. Le s težavo je spekla kruh in pripravila večerjo.

Ko sta Konrad in mati povečerjala, sta sedla na peč, kot je to pozimi na kmetih navada in začela kramljati o drobnih vsakdanjih stvareh. Tedaj pa se je nenadoma oglašil nekje blizu rafal iz strojnice. Mati je skočila s peči in ugasnila petrolejko. Konrad je začel jokati. Prosil je mater, da bi šla k sosedu, toda mati ni hotela iti nikamor. Dvignila je dečka v naročje in ga tesno prižela k sebi. Tudi njo je bilo strah. Streljanje zunaj je bilo vse močnejše. Kdaj pa kdaj je bilo sljati krik in spet streljanje. Vsak hip je kdo padel, ustaš ali partizan.

Toda kaj zdaj? Nekdo je s puškinim kopitom udaril po vežnih vratih Marine hiše. Kmalu je sledil drug udarec. Ključavnica na vratih je popustila in vrata so z vso silo treščila ob zid. Konrad je začel silovito jokati in se še močnejše oklenil materinega vratu. Tedaj sta skozi hišna vrata skočila dva ustaška vojaka z baterijama in naperjenima brzostrelkama v rokah. Ko sta zagledala na peči Maro in njenega ihtedečega otroka, sta za trenutek obstala kot okamenela. Iz njunih baterij je pošastno žarela svetloba, proti nedolžnima žrtvama.

Nato je eden od njiju zakričal: »Gde su partizani!?!«

— »Ni jih...« je komaj odgovorila Konradova mati. »Tukaj jih ni.«

Tedaj sta ustaša skočila na peč in pograbila otroka. Bila sta močnejša od matere. Strgala sta ji Konrada iz rok in eden ga je s škornjem sunil skozi vrata. Mati se je borila, a brez uspeha.

Ko je bil Konrad že zunaj v temi, je zaslišal presunljiv materin krik. Samo enkrat je zavpila, drugo je bilo že ječanje, ki se je hitro spremenilo v težko nepopisno umiranje.

Mati! Edino kar je Konrad imel, so mu ustaši na Silvestrov večer tisoč devet sto štiriinštiridesetega leta zaklali. Ko je drugega dne zjutraj prišel Konrad s sosedovim hlapcem v hišo, je zagledal mater ležati na tleh v krvi, z razmršenimi lasmi, tu in tam zlepljenimi s strjeno krvjo. Planil je k njej in jo začel tresti za roko. Jokal je a njegove solze je niso prebudile. Ležala je sredi hiše zaskrbljena a mrtva. Kdo ve, na kaj je mislila v zadnjem trenutku svojega življenja. Mogoče na Martina, če tudi umira v tem trenutku, ali na svojega malega, ljubljeneega otroka.

Mali Konrad je nekaj dni hodil k zmurnjeni gomili svoje matere in tam jokal. Čakal je Gregorjevega Martina, svojega očeta, če bo prišel od kod, a tudi njega ni bilo več od nikoder.

TRGOVSKO PODJETJE

„PODPLAT“

CELJE, STANETOVA 19

nudi raznovrstno usnje in čevljarске potrebšćine ter se priporoča za obisk in nakup. — Zelimo kupcem in dobaviteljem srečno novo leto 1957

Lesnina - Ljubljana

PRODAJALNA CELJE — Telefon 26-14, 23-48

nudi vseh vrst pohištva, pisarniške opreme, les in lesne izdelke po najnižjih cenah. — Svojim odjemalcem in dobaviteljem želi srečno novo leto 1957

AVTOOBNOVA

CELJE - MEDLOG

želi svojim cenjenim strankam in vsemu delovnemu ljudstvu mnogo sreče in uspehov v novem letu 1957

60 - letnica Mozirske koč

Preden se poslovi leto od nas, je umestno, da se spomnimo 60-letnice priljubljene turistične postojanke na Golteh nad Mozirjem — Mozirske koč.

Spomladi leta 1893 so ustanovili v Ljubljani Slovensko planinsko društvo (SPD) in že 28. avgusta istega leta je bil v Mozirju ustanovni občni zbor Savinjske podružnice SPD. Pripravil ga je poverjenik društva, gornjegrajski nadučitelj Franc Kocbek, ki je bil tudi izvoljen za načelnika. Svoj sedež je podružnica imela v Gornjem gradu. Leta 1925 so ga prestavili v Celje, kjer je še sedaj. Kocbek je bil načelnik podružnice nepretrgoma do leta 1927, ko se je za ponovno izvolitev zahvalil. Od tega leta dalje so načelniki podružnice Celjani.

Da bi usmerili turiste v Golti, jim je bilo treba nuditi na njih zavetišču. Podružnica pa ni imela sredstev, da bi zgradila koč, zato je Kocbek pri ljubljanskem škofu Missiji izprosil dovoljenje, da so se smeli turisti zatekati v lovsko koč na Golteh. To pa ni bilo dolgo potrebno, zakaj Kocbek je navedel Mozirjane, da so leta 1896 postavili na Golteh Mozirsko koč. V Kroniki trga Mozirje beremo: Za zgraditev slednje, t.j. Mozirske koč moramo omeniti požrtvovalnost in zasluge tržana Leopolda Goričarja, in potem: Za vzdrževanje te planinske postojanke do današnjega dneva (t.j. l. 1926) pa si je s tekel na večjih zaslug naš tržan Martin Suster, ki je neutrudljivo posetnik planinskega zavetišća našega na Medvedjaku, kjer mu bajne gorske vile baje pomlajajo vedno telo in srce.

Ta koč je odgovarjala potrebam skoraj četrto stoletja, zakaj šele leta 1929 jo je bilo treba povečati. Kocbek piše o njej v Savinjskih Alpah: Mozirska koč (1344) stoji pod Loko na Golteh nad Mozirjem. Zgrajena je bila

leta 1896, povečana pa leta 1920. Koča ima obednico s kuhinjo, eno sobo s 4 posteljami, v podstrešju sobo z 2 posteljami in skupno ležišće s 6 žimnicami. Studenec se nahaja zahodno od koč, 20 minut oddaljen. Koča je oskrbovana od 1. julija do 15. septembra.

V stari Jugoslaviji se je turizem toliko razvil, da je podružnica leta 1930 zgradila vzhodno od stare koč novo, v katero so preselili kuhinjo in jedilnico, v podstrešju pa pripravili skupno ležišće. Kljub temu je bil takratni oskrbnik Lovro Lesjak vedno v stiski, kako prenočiti vedno večje število turistov, pa tudi smučarjev, ki so našli na Golteh prav priprave terene. Zato je kar na svojo roko leta 1935 zgradil tako imenovano Lovretovo koč v jugovzhodni smeri od prve koč. Toda v njegovih rokah je ostala le tri leta. Kupila jo je podružnica, tem laže, ker se je Lovre preselil.

Tako je bilo stanje na Golteh ob pričetku druge svetovne vojne. Medtem so avgusta 1942 zgorale vse tri stavbe, ne da bi bile med vojno obnovljene.

Takoj po vojni so postavili na mestu nekdanje Lovretove koč lep planinski dom, ki mu pa usoda ni bila mila. Dne 5. julija 1950 je nastal na Golteh po neprevidnosti velik gozdni požar, čigar žrtev je bil poleg štirih stavb pastirskega naselja tudi novi planinski dom.

In zopet je bilo treba graditi. Že prihodnje leto je stal nov dom, ki napravi na vsakega obiskovalca prav prijeten vtis. In še ena novost! Leta 1953 so postavili na mestu prve koč prostoren dom, ki nosi ime Smučarski dom XIV. divizije.

Tako je ustrezno potrebam turistov in smučarjev v vsakem pogledu. Zeleti bi le bilo, da bi stavbama bila usoda poslej milejša, kakor je bila doslej.

Antični spomeniki Vitanja

Bogata prazgodovina naših krajev se odraža v neštetihih večjih in manjših najdbah, posejanih širom po Sloveniji. Imamo predele kot Kočevje, okolica Planine, prostor med Savinjo in Savo in okolica Vitanja, kjer so izkopanine redke, ali pa jih ni. Važni so ti »otoki«, ker tudi v antiki niso predstavljali Rimljanom strateških točk in se ti zanje niso zanimali. Zato je vsaj del prejšnjega prebivalstva — Kelto, obdržal v teh odročnih pokrajinah svoje običaje. Tako nam lahko vitanjsko rimskodobno gradivo osvetli, kako so Kelti stopnjema pronicali v rimsko omiko.

Kelti so bili močan prazgodovinski narod s svojim družbenim redom, ki je služil za vzor kasnejšemu fevdalnemu. Ločili so se torej v plemstvo, oprode in kmete. Gradili so svoja utrjena gradišća z močnimi obzidji. Vladarji okrožij so v I. stoletju pred n. št. pričeli kovati grobni denar, v katerega so vtisnili svoje ime.

Kotlina, v kateri leži Vitanje, je skoraj od vseh strani zaprta z visokimi hribi. Tako je težko verjetno, da bi v prazgodovini peljala pot po soteski Hudinje, kot danes. Pot se je vila verjetno po obronkih Paškega Kozjaka in Pohorja. Se danes je med ljudstvom živa govornica o »rimski cesti«. Ta naj bi vodila visoko nad dolino. Po antičnem zemljevidu »Tabuli Peutingeriani« je vodila cesta Celeia—Colatio (Slovenj Gradec) v neposredni bližini Vitanja. Tu naj bi ležalo, če je starejše mnenje pravilno, mesto Upellae. Oddaljeno je bilo od Celja 21 km, in od Slovenj Gradca 24 km. Čeprav sedaj iščejo Upellae v bližini Velenja, je vendarle treba obe mnenji preveriti.

Verjetno je proti Vitanju vodila pot, ki se je odcepila pri Stranica od an-

tične ceste Celeia—Petovio in se dvignila k dvojni planoti pri Sv. Vidu nad Vitanjem. Lani so na nižji planoti odkrili grob, obdan s škriljastimi ploščami. Žal je raziskovalec prišel prepozno, da bi mogel rešiti gradivo. Se kosti umrlega so izginile neznano kam. Ostal

Skica ostanka rimskega groba pri Sentvidu

je le prazen grob in nekaj obdajajočih plošč. Verjetno pa ta grob ni bil osamljen, kajti v začetku tega stoletja so 20 metrov severneje odkrili dvoje nagrobnikov. Rimska navada je bila, da so pokopavali ob cestah. Tako je lahko nižja planota obširno grobišće pred naselbino. Verjetno so od tod pripeljali dvoje nagrobnikov, ki so danes vzdani v Vitanju. Ohranjena imena na teh nagrobnikih so le v dveh primerih rimska. In sicer je to Silvanus Maximus in Septimius Secundinus, vojak II. ital-ske legije. Na ostalih napisih so imena izključno keltska: Bardo, Messor, Catur, Restumarus, Armanus, Dumba, Mogia, Loucita itd.

Nadvse zanimiv je tipično keltski nagrobnik, do 1 metra visok steber, na katerem je upodobljen pokojnik. Nagrobnik nima napisov in so podobni napisi silno redki. V Sloveniji jih poznamo le iz Vitanja, Trojan in Trsta. Tudi drugod po Evropi ni podobnega vitanjskemu. Na vitanjskem spomeniku je namreč ob strani glavne figure še dvoje moških postav. Izdelava figur je zelo primitivna. Zaradi tega je pa ravno nagrobnik zanimiv.

Keltski spomeniki se niso mogli ohraniti, ker so bili leseni. Vitanjski nagrobnik je nastal pod rimskim vplivom. Vendar je ohranil bolj kakor kateri drugi shematizacijo osebe in je glava podobna na desni strani izdelana po istem vzoru, kot so izdelovali obraze že stoletja prej, tako na svetovnoznani vaški situli. Ravno v tem pa je važnost nagrobnika, ker predstavlja vez med dvema zgodovinskima epohama. Prazgodovinska koncepcija in rimski vzor sta kumovala izdelku tako, da bo vitanjski spomenik važen člen v poznavanju provincialne rimske domače umetnosti.

Da nagrobnik ne bi ostal osamljen, bo potrebno v prihodnje usmeriti pozornost vseh, še posebej pa domačinov, da tudi najmanjšo najdbo prijavijo muzeju ali strokovnjaku. Majhen trud bi bil lahko sčasoma bogato poplačan.

Koček V., Petru P.

Skica vklesane podobe Kelta na nagrobniku iz Vitanja